

Aşa a descoperit omul câinele

Fondator al etologiei (studiul științific al comportamentului animalelor), Konrad Lorenz este unul dintre cei mai importanți oameni de știință ai secolului XX. S-a născut în anul 1903 la Viena, unde a și murit în 1989. A crescut în casa părintească de la Altenberg, din vecinătatea Vienei. A studiat medicina și zoologia, devenind în 1940 profesor de psihologie comparată la Königsberg. Un an mai târziu a fost recrutat în armata germană, iar din 1942 a activat ca medic militar la Poznań, în Polonia ocupată. În 1944 a fost trimis pe frontul rusesc. A căzut repede în prizonierat sovietic, întorcându-se în Austria abia în 1948. În 1950 i s-a oferit posibilitatea să-și continue cercetările în Germania, la proaspăt-înființatul Institut de Fiziologie Comportamentală „Max Planck“, al cărui director a fost între 1961 și 1973. Ulterior a devenit coordonatorul Institutului „Konrad Lorenz“ al Academiei Austriece de Științe. În 1973 i s-a decernat Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină.

Printre lucrările sale principale se numără:

Über tierisches und menschliches Verhalten (*Despre comportamentul animal și uman*); *Die acht Todsünden der zivilisierten Menschheit* (trad. rom. *Cele opt păcate capitale ale omenirii civilizate*, Humanitas, 1996, 2017); *Die Rückseite des Spiegels: Versuch einer Naturgeschichte des menschlichen Erkennens* (*Reversul oglinzii: Încercare asupra unei istorii naturale a cunoașterii umane*); *Der Abbau des Menschlichen* (*Disoluția omenescului*); *Das sogenannte Böse: Zur Naturgeschichte der Aggression* (trad. rom. *Așa-zisul rău: Despre istoria naturală a agresiunii*, Humanitas, 1998, 2005); *Er redete mit dem Vieh, den Vögeln und den Fischen* (trad. rom. *Vorbea cu păsările, cu patrupedele și cu peștii*, în curs de publicare la Humanitas); *So kam der Mensch auf den Hund* (*Așa a descoperit omul câinele*).

Konrad Lorenz

Așa a descoperit omul câinele

Traducere din germană de
Casia Zaharia

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Cum ar fi putut să fie

Prin iarba înaltă a stepei trec oameni – un mic grup de siluete sălbatice, goale. În mâini poartă lănci cu vârful de os; unii au chiar arcuri și săgeți. La trup aduc cu oamenii din zilele noastre, dar purtarea lor pare mai curând animalică: ochii întunecați privesc temători și neliniștiți, exact ca ai unui vânat sperios ce trebuie să fie mereu cu băgare de seamă. Încă nu sunt oameni liberi, nu sunt stăpânii pământului, ci pradă pe care o poate pânda pri-mejdia din orice hățiș.

Atmosfera este încărcată. Cete mai puternice i-au obligat de curând să-și părăsească ținutul de vânătoare și să rățăcească prin stepă, îndreptându-se spre vest, spre o regiune necunoscută, unde sunt mult mai multe animale de pradă decât în locul lor de baștină. Pe deasupra, acum câteva săptămâni, bătrânul și experimentatul vânător care era conducătorul cetei a căzut victimă unui tigru. Faptul că prădătorul a murit și el străpuns de o lance i-a mângâiat prea puțin în acea nenorocire.

Cel mai tare suferă de lipsa somnului. În locurile natale dormeau cu toții în jurul focului. Împrejurul lor, ca

un cordon mai larg, stăteau sâcâitorii șacali aurii*. Scuteau astfel din paznici, pentru că șacalii anunțau încă de la distanță apropierea unui animal de pradă. Însă acei oameni primitivi nu erau conștienți de acest folos. Ca să nu-și irosească săgețile, îi alungau cu pietre pe paraziții care îndrăzneau să se apropie prea mult de foc.

Așa înaintează în tăcere, chinuiți de oboseală. Noaptea va veni curând, dar ceata nu a găsit încă un loc potrivit pentru focul de tabără, ca să prăjească în sfârșit prada sărăcicioasă dobândită peste zi – o ciozvărtă de porc mistreț, rămașiță de la masa unui tigr.

Deodată, asemenea căprioarelor care ciulesc urechile, încordați, întorc cu toții capetele în aceeași direcție: au auzit un sunet. Nu poate fi decât un animal puternic, în stare să se apere, căci orice vânat știe prea bine că nu trebuie să se dea în vileag. Și sunetul se repetă. Da, este lătratul unui șacal. Hoarda se oprește, cuprinsă de o emoție ciudată, și ascultă salutul din vremuri mai bune și mai puțin periculoase. Brusca, conducătorul cetei, un tânăr cu fruntea înaltă, face ceva de neînțeles pentru ceilalți: rupe o bucată din pradă și o aruncă pe jos. Posibil ca ceilalți să se supere, căci la urma urmelor nu trăiesc în belșug, ca să-și permită să risipească hrana prin stepă. Probabil nici chiar tânărul

* După cum se știe azi cu certitudine, nu este vorba de șacalul auriu, ci de o specie de câine sălbatic mai apropiată de lup – poate lupul indian *Canis lupus pallipes*. În rest, toată povestea rămâne neschimbată (*n. a.*).

nu știe de ce a făcut-o; de bună seamă, a acționat instinctiv, poate dorea să-i aibă pe șacali mai aproape. Oricum, în mers, lasă să-i cadă de mai multe ori câte o bucățică de carne de mistreț. E de înțeles că ceilalți o iau ca pe o glumă proastă, iar căpetenia se apără cu greu de înverșunarea celor înfometaji.

În cele din urmă, se așază cu toții la foc și, odată ce s-au săturat, se lasă din nou pacea peste ceata învrăjbită.

După o vreme se aude urletul șacalilor. Au găsit bucățile lăsate și se apropie de tabără. Unul dintre oameni se uită întrebător la conducătorul grupului, apoi se ridică și duce oasele la oarecare distanță, acolo unde lumina focului abia mai ajunge. Întâmplarea are o mare însemnătate: este prima dată când omul hrănește un animal folositor.

În această noapte ceata poate dormi liniștită, căci șacalii care înconjoară tabăra sunt paznici de nădejde. Iar când răsare soarele a doua zi, oamenii sunt odihniți și mulțumiți. De azi înainte, nimeni nu va mai arunca cu pietre după șacalii aurii...

Trec mulți ani, multe generații. Șacalii au devenit mai blânzi, mai puțin temători. Ei înconjoară în grupuri mai mari locurile unde trăiesc oameni, care acum vânează și cai sălbatici și cerbi. Șacalii și-au schimbat și ei modul de viață: în vreme ce înainte umblau numai noaptea, odihnindu-se peste zi prin hățișuri, cei mai puternici și mai inteligenți dintre ei au devenit în timp animale diurne, urmându-l pe vânător pretutindeni.

Ne putem lesne închipui că, într-o bună zi, ceata a luat urma unei iepe sălbatice în gestație, a cărei fugă a fost îngreunată de o rană de lance. Vânătorii sunt foarte agitați, mai ales că în ultimul timp hrana a fost neîndestulătoare. Șacalii sunt și ei mai înfometați ca de obicei, pentru că de la mesele oamenilor nu prea s-au mai ales cu nimic.

Iapa, slăbită din cauza sarcinii și pierzând sânge, recurge la un truc străvechi, înnăscut: se întoarce pe propriile urme câțiva kilometri, iar într-un loc cu multe tufșuri se abate brusc la dreapta. Acest tertip a ajutat multe animale să scape de vânător. Și iată-i pe vânători stând încurcați acolo unde, pe pământul tare al stepei, urmele par a se termina.

Șacalii merg în urma oamenilor la o anumită distanță, căci încă se tem să se apropie de vânătorii gălăgioși și neliniștiți. Ei merg în urma oamenilor, nu pe urma vânatului. Desigur, șacalul nu are nici un interes să urmărească un cal sălbatic, fiindcă pentru el nici nu se pune problema unei astfel de prăzi. Dar *acești* șacali au primit de multe ori de la oameni bucăți din animale mari și mirosul celor din urmă a căpătat pentru ei o nouă semnificație: ei au stabilit deja o legătură fixă între o urmă puternică de sânge și perspectiva prăzii.

Șacalii sunt astăzi nespuse de înfometați și agitați, urma de sânge este proaspătă, și astfel se întâmplă ceva nou în legătura dintre om și vasalul lui. Cățelușa bătrână cu botul cenușiu, conducătoarea haitei, observă

ceea ce oamenii le-a scăpat, și anume bifurcarea urmei de sânge. Astfel, animalele cotesc în acel loc și merg singure pe urma de sânge. Oamenii au înțeles între timp că vânatul s-a întors pe propriile urme și s-au întors și ei. Ajunși la locul bifurcării, aud într-o parte șacalii urlând. Găsesc repede direcția și în curând și urma lăsată de iapă în iarba stepei. În acea zi s-a stabilit pentru prima dată ordinea în care omul și câinele urmăresc vânatul: *întâi* câinele, *apoi* vânătorul. Șacalii reușesc mai repede decât vânătorul să ajungă din urmă și să împresoare calul sălbatic. Când câinii „închid calea” unui vânat mai mare, un rol important îl joacă următorul mecanism psihologic: cerbul, ursul sau mistrețul urmărit, care fuge de om, dar care s-ar lupta cu câinele, pare că *uită*, la apropierea micului dușman impertinent, de urmăritorul mult mai periculos. Iapa obosită, care îl cunoaște pe șacalul auriu numai ca pe un lătrător laș, începe să se apere furioasă și lovește cu copita din față într-un șacal care a avut curajul să se apropie prea mult. Răsufând din greu, se învârte în cerc, dar nu o mai ia la fugă. Oamenii aud zarva șacalilor și observă că aceștia nu se îndepărtează; conducătorul dă semnalul și vânătorii se împrăștie tăcuți în toate părțile, înconjurând prada. Pentru o clipă s-ar zice că șacalii se vor da în lături, dar apoi se liniștesc, fiindcă nimeni nu îi ia în seamă. Micuța conducătoare a haitei nu se mai teme deloc, latră furioasă la iapa sălbatică, iar când, în cele din urmă, aceasta se prăbușește străpunsă

de o lance, dinții ei se înfig lacomi în gâtlejul victimei. Abia când conducătorul cetei se apleacă asupra animalului omorât, ea se retrage câțiva pași. Conducătorul cetei, poate stră-stră-strănepotul celui care a lăsat prima dată o bucată de vânat șacalilor aurii, spintecă burta prăzii care încă se mai contractă, îi smulge măruntaiele, taie o porțiune din ele și, fără să se uite la șacal, un act ce dovedește tact și intuitivitate maximă, aruncă bucată, din nou plin de tact, nu direct spre animal, ci undeva într-o parte. Conducătoarea sură dă înapoi un pic speriată, dar pentru că omul nu face mișcări amenințătoare, ci vorbește pe un ton prietenos pe care șacalii l-au auzit deseori în jurul focului de tabără, se năpustește asupra măruntaielor. Și când, grăbită, deja mestecând, vrea să se retragă cu prada, mai aruncă o dată o privire sfoasă oamenilor, dând din coadă cu mișcări mici, repezi, de la dreapta la stânga. Pentru prima dată șacalul a dat din coadă la vederea omului; și astfel s-a mai făcut un pas spre câinele de casă.

Animalele, chiar și cele deosebit de inteligente precum prădătoarele canine, nu dobândesc niciodată un nou mod de comportare printr-o inspirație bruscă, ci prin legături asociative de gândire care se formează abia după repetarea de mai multe ori a unei situații. Se poate să fi trecut luni de zile până când această femelă de șacal a ajutat din nou la urmărirea vânatului, alergând înaintea vânătorului pe urma unui animal de pradă rănit

care s-a folosit de acel truc. Poate că abia un urmaș îndepărtat a început să-i conducă pe vânători în mod regulat și conștient, închizând calea vânatului.

La granița dintre epoca timpurie și cea târzie a pietrei, omul pare să fi devenit sedentar. Primele case de care avem cunoștință sunt locuințele lacustre, construite, din motive de siguranță, în zonele puțin adânci ale lacurilor și râurilor, ba chiar și la Marea Baltică. Știm că în acele vremuri câinele devenise deja animal de casă. Câinele-de-turbă, un câine mic asemănător cu spitzul, al cărui craniu a fost găsit prima dată în vestigiile așezărilor lacustre de la Marea Baltică, își arată încă clar descendența din șacalul auriu, dar nu trebuie trecute cu vederea nici caracteristicile unei adevărate domesticiri. Important este că în acele timpuri șacalii aurii sălbatici, care în pleistocenul timpuriu erau cu siguranță mult mai răspândiți decât astăzi, nu se mai găseau la Marea Baltică. Înaintând spre vest și nord, omul a adus probabil la țărmul Mării Baltice haite pe jumătate domesticite de șacali aurii care se țineau după el, dacă nu cumva chiar câini domesticiți.

Când omul a ajuns să-și înalțe locuința pe stâlpi în apă și a inventat piroga, o schimbare a relației dintre el și vasalii săi patrupezi a fost inevitabilă. Căci de acum aceștia nu mai puteau înconjura din toate părțile tabăra omului. E de presupus că în acea perioadă oamenii au

luat cu sine exemplare parțial îmblânzite de șacali aurii care se dovediseră utili la vânătoare și i-au transformat în „animale de casă“ în adevăratul sens al cuvântului.

Chiar și în ziua de azi putem constata la diverse popoare tipuri diferite de comportament al câinilor. Comportamentul inițial este caracterizat prin faptul că un număr mai mare de câini înconjoară așezarea, între aceștia și oameni stabilindu-se o legătură relativ slabă. Un alt tip de comportament se întâlnește la gospodăriile țărănești din Europa: unii câini aparțin unei anumite case și se atașează de un stăpân. Probabil că acest tip s-a dezvoltat odată cu apariția locuințelor lacustre. Numărul mic de câini care puteau fi adăpostiți în locuințele lacustre a favorizat înmulțirea prin împerechere consangvină, înlesnind astfel acele transformări ereditare care au dus la constituirea animalului de casă propriu-zis. În favoarea acestor presupuneri stau mărturie două realități: în primul rând, câinele-de-turbă, cu craniul lui mai bombat și botul mai scurt, este fără îndoială o variantă domesticită a șacalului auriu; în al doilea rând, oase de această formă au fost găsite aproape exclusiv în vestigiile așezărilor lacustre. Câinii locuințelor lacustre trebuie să fi fost suficient de *îmblânziți* încât să poată fi determinați să se urce într-o pirogă ori să treacă înot apa despărțitoare și să se cațare pe un ponton. O potaie pe jumătate domesticită ce umblă în jurul taberei nu s-ar încumeta la așa ceva pentru nimic în lume, și chiar și unui pui din canisa mea

Cuprins

Cum ar fi putut să fie	5
Rădăcinile atașamentului față de stăpân	17
Educația	29
Obiceiurile câinilor	41
Stăpân și câine	58
Câinii și copiii	64
Sfaturi pentru cumpărarea unui câine	71
Plângere împotriva crescătorilor	82
Pisica prefăcută și câinele mincinos	89
Pace în cetate	97
Garduri	115
Drama iscată de un pui de dingo	121
Păcat că nu poate vorbi – înțelege fiecare cuvânt	127
Îndatoriri	138
Zile câinești	144
Animalul cu conștiință	156
Devotament și moarte	167
<i>Post-scriptum al autorului</i>	173